

DUITSE PROPAGANDA

tijdens de bezetting van Nederland in WOII

7 APRIL 2023

KV5E

Inhoudsopgave

Inleiding.....	1
Wat is Duitse propaganda?	1
In welke vorm werd pro-Duitse propaganda toegepast?	3
In welke vormen werd anti-geallieerden en anti-Joodse propaganda toegepast?.....	6
Conclusie	9
Bronnen.....	10

Inleiding

Propaganda is iets wat al eeuwenoud is. Al in de 17e eeuw werd er door de Rooms-katholieke kerk propaganda gebruikt. Dit deden ze om hun geloof te verheerlijken en te verspreiden. Als je op de fiets om je heen kijkt, zie je op sommige plekken een (reclame)poster hangen, maar propagandaposters zie je nauwelijks. In de Tweede Wereldoorlog was dat heel anders. Als je in 1943 rondliep in Kampen hingen er meerdere propagandaposters in de stad. Deze posters werden opgehangen met als doel de houding van de bevolking aan te passen zodat ze de pro-Duitse kant zouden kiezen. Dit was in die tijd het voornaamste doel van de Duitsers. De posters waren ware kunstwerken waarbij veel rekening werd gehouden met de kleuren en de symboliek van de poster.

Het voornaamste bronmateriaal dat in dit onderzoek wordt gebruikt, zijn propagandaposters uit het Stadsarchief Kampen. We hebben verschillende posters uit het depot gehaald en deze uitgebreid geanalyseerd. We hebben hierbij onderscheid gemaakt in verschillende soorten propaganda. Namelijk pro-Duitse, anti-geallieerden, anti-Joodse, anti-Bolsjewisme en anti-Amerikaanse propaganda. Deze posters zijn al jaren oud en hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog in Kampen gehangen. Ieder hadden ze een andere uithangtijd. Daarnaast hebben we het boekje V = Victorie van Erik Soomers en René Kok gebruikt. Zij hebben een boek geschreven over propaganda-affiches die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden aangeplakt in Nederland. Er wordt een overzicht gegeven in woord en beeld over met name nationaal-socialistische propaganda. Hieruit hebben we ook propagandaposters gehaald.

We gaan dit onderzoeken aan de hand van de volgende hoofdvraag: 'In hoeverre was er sprake van Duitse propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog in Kampen?' Om deze vraag te beantwoorden zijn er drie verschillende deelvragen geformuleerd. Aan het begin wordt er uitgebreid uitgelegd wat nou precies Duitse propaganda is. Daarom wordt als eerst de vraag beantwoord: 'Wat is Duitse propaganda?' Vervolgens gaan we ons verdiepen in verschillende vormen van pro-Duitse propaganda. De tweede deelvraag is: 'In welke vorm werd pro-Duitse propaganda toegepast?' Als laatst zullen we andere vormen van propaganda analyseren. De derde deelvraag luidt dan ook: 'In welke vormen werd anti-geallieerden en anti-Joodse propaganda toegepast?'

Dit onderzoek wordt gedaan aan de hand van een literatuuronderzoek door...

Wat is Duitse propaganda?

Het begrip propaganda is al eeuwenoud. Propaganda werd namelijk niet alleen in de Tweede Wereldoorlog gebruikt. In de 17e eeuw was er al sprake van propaganda. Ook het interbellum was een tijd waarin veel propaganda werd gebruikt. Vooral Duitsland deed veel aan propaganda. Ze hadden zelfs een Ministerie voor Propaganda. Dit werd gedaan om hun eigen land te verheerlijken. Informatie die ze niet goed uitkwam, werd tegengehouden door censuur en alles werd zo mooi mogelijk gepresenteerd.

Wat is propaganda?

Letterlijk betekent propaganda: 'dat wat voortgeplant moet worden'. Propaganda komt van het Latijnse woord *propagere* en betekent voortplanten, groeien of uitbreiden. Propaganda was al uitgevonden in de 17e eeuw door de Rooms-Katholieke kerk. In 1622 werd door Het Vaticaan het *Officium de Propaganda* opgericht voor de verspreiding van het 'ware geloof' en de bestrijding van de Reformatie. Katholieken en protestanten bestreden elkaar in die tijd al met pamfletten en prenten. Ook werd er tijdens de democratische revoluties in de 18e eeuw volop gebruik gemaakt van propaganda door verschillende partijen. Het wordt gezien als (eenzijdige) politieke of religieuze reclame. Je kan het ook wel zien als een soort van communicatiemiddel met als doel het gedrag of de houding van een groep mensen zodanig te beïnvloeden dat deze gemeenschap de eigen richting gaat kiezen (Koops, 2019). Het wordt dan ook voornamelijk gebruikt door politieke partijen om mensen van hun ideeën te overtuigen.

In dit onderzoek wordt er verteld over posters in de vorm van propaganda. Er zijn echter ook andere soorten media die gebruik maken van propaganda. Door verdere technologische ontwikkelingen in de 19e eeuw zoals de uitvinding van de radio, film en televisie werd propaganda gemakkelijker verspreid en kwam het dus ook bij meer mensen aan. Een ander veel gebruikt propagandamiddel was een affiche. Er werd daarnaast veel aandacht besteed aan de symboliek en de vormgeving. Ook door de democratisering nam propaganda sterk toe. Veel landen kregen algemeen kiesrecht en analfabetisme kwam veel minder voor. Hierdoor werden kranten veel meer gelezen. Daarnaast versterkte het nationalisme de opkomst van propaganda.

In de Eerste Wereldoorlog werd er veel staatspropaganda gebruikt. Het was vooral aanwezig in de totalitaire samenlevingen. Informatie die de overheid niet goed uitkwam, werd tegengehouden door censuur. Personen of zaken werden verheerlijkt, maar in de werkelijkheid was dit helemaal niet zo mooi. Stalin, leider van de Sovjet-Unie, werd bijvoorbeeld afgebeeld als een lieve huisvader. Hij was daarentegen juist een gruwelijke leider met brute terreur (Van Der Geugten & Raap, 2019).

Propaganda wordt vaak vergeleken met reclame, maar dat klopt niet helemaal. Reclame heeft namelijk een commercieel doel en bij propaganda wordt er van tevoren bepaald welke informatie er wordt gebruikt. Bij propaganda wordt soms informatie weggelaten en het beheerst ook de media (*Verdeel en heers: propaganda in de Tweede Wereldoorlog - ONH, 2022*).

Op welke manier gebruikte nazi-Duitsland propaganda?

Hitler maakte in nazi-Duitsland veel gebruik van propaganda. Hij zag propaganda namelijk als iets heel belangrijks en iets wat niet onderschat moest worden. Deze overtuiging was het gevolg van het verlies in de Eerste Wereldoorlog. Volgens Hitler was het propaganda geweest die Duitsland de eerste overwinning had gekost. De buitenlandse propaganda zou de Duitsers de wil hebben ontnomen om verder te vechten. Vanaf toen zag Hitler propaganda als hét politieke middel om te zorgen voor de overwinning in de komende strijd.

Hitler liet toen een ministerie voor propaganda oprichten, ook wel het 'Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda' genoemd. Joseph Goebbels werd de propagandaminister. Hij moest ervoor zorgen dat de hele samenleving werd doordrongen met de nationaal-socialistische boodschap. Hij organiseerde massabijeenkomsten, speciale cursussen, radio-uitzendingen en maakte kranten en pamfletten om de Duitse bevolking te overtuigen van het nationaalsocialisme. Hij zorgde voor een systeem waarbij de pers sterk werd gecontroleerd en de berichtgeving werd gecentraliseerd. De Duitse bevolking moest de propaganda gemakkelijk en snel kunnen begrijpen en vaak met de propaganda in aanraking komen. Zo zou de bevolking de boodschap uiteindelijk gaan overnemen. Belangrijk hierbij was de stijl van de propaganda. Bij de posters werden alleen opvallende kleuren gebruikt en de slogans waren kort en duidelijk.

Na de inval in de Sovjet Unie in juni 1941 richtte Goebbels zich in een radiotoespraak tot het Duitse volk: 'De joodse bolsjewieken in Moskou en de joodse plutocraten in Londen en Washington hebben in het geheim de keten gesmeed waarmee ze ons wilden wurgen (...) Maar dit is het uur waarin Adolf Hitler in naam van geheel Europa een kruistocht begint voor onze gemeenschappelijke cultuur en beschaving.' (Kok & Soomers, 2003) Dit is een voorbeeld van een radio-uitzending van Goebbels, waarbij hij de bolsjewieken in een slecht daglicht zet.

In 1920 kocht Hitler al de krant *Der Völkischer Beobachter*. In deze krant werden korte populistische stukken geplaatst over het gevaar van het communisme en de ondeugd van het Jodendom. De boodschap in deze krant moest direct en eenduidig zijn (Visser, 2022b).

De vuistregel 'hoe groter de groep die werd bereikt, hoe lager het intellectuele niveau op de propaganda' werd gebruikt in nazi-Duitsland. Ze zagen het gewone volk als domme mensen en om hen te overtuigen van het nationaalsocialisme moest de propaganda dus niet te moeilijk zijn. Daarnaast werd er bij de propaganda ook veel ingespeeld op emoties. Het idee was dat de mensen bij het zien van een Duits gezin of bij het nationaalsocialisme een warm en veilig gevoel kregen. Daartegenover stond dat alles en iedereen die anders was dan het nationaalsocialisme als vijand werd afgebeeld. Ze zetten hen op zo'n manier neer dat mensen er een naar gevoel bij kregen; het riep woede of angst op. Door de mensen dit steeds maar weer te laten zien, kregen ze uiteindelijk ook het idee dat 'de ander' slecht was en namen ze de ideeën van de propaganda dus over. Zoals Joseph Goebbels zei: 'Als je een leugen vertelt die groot genoeg is en deze blijft herhalen, zullen mensen het uiteindelijk gaan geloven.'

Er waren verschillende naziorganisaties waarbij in detail werd uitgelegd hoe propagandacampagnes moesten worden uitgevoerd. Er werd verteld aan welke eisen de propagandamakers zich moesten houden. Campagnes werden soms ook aangepast. Zo kon de propaganda per stad sterk verschillen. In de ene stad was er bijvoorbeeld meer propaganda tegen de joden en in de andere stad bijvoorbeeld meer propaganda voor het nationaalsocialisme (Historiek, 2022).

Kortom, alle propaganda werd zo gemaakt en toegepast dat het zo effectief mogelijk mensen zou overtuigen voor nazi-Duitsland en tegen alles wat anders was. Er waren veel eisen om de propaganda zo goed mogelijk te laten werken. In hoeverre uiteindelijk de propaganda heeft geholpen is natuurlijk de vraag, maar volgens Hitler was het iets wat heel belangrijk was en niet kon worden vermeden.

In welke vorm werd pro-Duitse propaganda toegepast?

In deze deelvraag worden posters geanalyseerd die in Kampen hebben gehangen tijdens de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog. Het gaat specifiek over de posters die de Duitsers hebben opgehangen als propaganda. Deze kun je opdelen in pro-Duitse propaganda en anti-geallieerden/anti-Joodse propaganda. In deze deelvraag wordt de pro-Duitse propaganda besproken. Dit zijn de posters die ervoor zorgden dat nazi-Duitsland in een positief daglicht kwam te staan.

Herlevend Nederland

De eerste poster die een typisch voorbeeld van pro-Duitse propaganda in Kampen is, is de poster genaamd 'Herlevend Nederland' (zie afbeelding). Op deze poster wordt reclame gemaakt voor een tentoonstelling in Meppel, die duurt van 31 juli t/m 8 augustus 1943. Op de poster is groot

'Herlevend Nederland' gezet. Daarnaast zijn een zwaard en een schep afgebeeld en de wolfsangel.

Betekenis

De zwaard en de schep staan respectievelijk voor vechten en arbeid, twee belangrijke onderdelen in de Duitse propaganda. Het idee van deze poster is om Nederland weer te laten 'herleven' door te vechten en te werken voor Duitsland. Dat zou Nederland weer grootmaken. De wolfsangel is een heraldisch symbool, een symbool van wapenkunde. In de ogen van rechtsradicalen is de wolfsangel een rune symbool. Runen is het oudst bekende schrift gebruikt door Germaanse volkeren. Het bestaat uit letters met rechte en hoekige lijnen. Een rune symbool is kortom dus een symbool uit de Germaanse cultuur. De NSDAP, de Nederlandse SS, de NSB en soortgelijke organisaties gebruikten de wolfsangels als ornamenten en herkenningsteken, zoals op deze poster.

Deze poster is pro-Duitse propaganda en de belangrijkste boodschap is dat door het vechten en werken voor Duitsland Nederland weer een groot en machtig land zal worden.

1918 1943

De volgende poster is een poster waar 1918 en 1943 op staat. Aan beide kanten zijn mensen afgebeeld en in het midden staat een soldaat.

Betekenis

Aan de linkerkant staat 1918. Er zijn mensen afgebeeld, die er angstig, boos of verdrietig uitzien. Ook staat het symbool van het socialisme afgebeeld. Het betekent dat de mensen in 1918, na het einde van de Eerste Wereldoorlog, niet tevreden waren onder de macht van het socialisme. Hitler was toen in Duitsland nog niet aan de macht en ze wilden daarmee graag benadrukken dat het slecht ging met Duitsland wanneer Hitler niet aan de macht was. Dan aan de rechterkant staat 1943. Daar zie je het hakenkruis, het symbool van het nationaalsocialisme en de nazi's. Er zijn mensen afgebeeld die er vrolijk en tevreden uitzien. Hiermee wordt dus benadrukt dat de Duisters onder leiding van Hitler en het nationaalsocialisme tevreden zijn en dat het allemaal goed gaat. Dit is natuurlijk typisch pro-Duitse propaganda. Het verschil tussen het socialisme (1918) en het nationaalsocialisme (1943) wordt duidelijk benadrukt, in het voordeel van het nationaalsocialisme.

Meldt u bij de Waffen SS

Een andere poster is met de boodschap: 'Flinke kerels voor ...! Meldt u bij de Waffen SS'. Op deze poster zijn militairen te zien die in een groepje staan en allemaal vrolijk lachen.

Betekenis

De soldaten geven de indruk dat ze heel blij en tevreden zijn bij de Wafen SS. De boodschap van de poster is dat flinke kerels bij de Waffen SS werken. Dit moedigt mannen natuurlijk aan om zich daarbij te gaan aanmelden. Ook het lachen van de militairen zorgt daarvoor. Met deze

poster wordt dus geprobeerd zo veel mogelijk mannen bij de Waffen SS te laten aansluiten door het aantrekkelijk te maken.

Handen weg Europa

Op deze poster is Europa te zien met een soort zwaarden, waar een hand boven hangt.

Betekenis

De betekenis van deze poster is dat Europa gevaarlijk is, in een positieve zin. Dat ze sterk zijn en dat je niet moet proberen 'met je handen aan Europa te komen'. Daarom de zin: Handen weg! De reden dat dit een vorm is van pro-Duitse propaganda is omdat Duitsland heel Europa wilde veroveren en daarvan het Duitse rijk wilde maken. Europa was dus (volgens de Duitsers) als het ware van Duitsland. Met de soort zwaarden die te zien zijn, wilde Duitsland laten zien dat zij sterk en machtig waren en dat niemand van buitenaf moest gaan proberen Duitsland aan te vallen, omdat ze toch sterker zijn. Dit geeft natuurlijk een heel positieve indruk van Duitsland.

Nationalisme & socialisme

Hier is een tekst geplaatst over het nationaalsocialisme. Er staat namelijk: 'ons Nationalisme uw redding, ons Socialisme uw toekomst' en 'Steunt de N.S.B. in den strijd voor Volk en Vaderland!'

Betekenis

Op deze poster wordt de boodschap overgebracht dat het nationaalsocialisme goed is voor Nederland. Het Duitse nationalisme wordt laten zien als de redding voor de Nederlanders en het Duitse socialisme als de toekomst voor de Nederlanders. Het is een poster namens de NSB. Er wordt aangemoedigd de NSB te steunen in de strijd voor het Nederlandse volk en het vaderland. De Nationaal-Socialistische Beweging werd opgericht in 1931. Het was een extreemrechtse partij die streefde naar het nationaalsocialisme en die antisemitisch was (Parlement.com, z.d.). In de Tweede Wereldoorlog spande de partij samen met de Duitsers, omdat zij dezelfde ideeën hadden. De leider van de partij was Anton Mussert. Hij had als doel Nederland nationalistischer te maken en hij steunde Hitler in al zijn keuzes. Na de oorlog werd Mussert opgepakt en ter dood veroordeeld (Historiek & Redactie, 2022).

Dit zijn enkele van de pro-Duits posters die in Kampen hebben gehangen tijdens de bezetting van de Duitsers. Er hebben heel veel posters gehangen en voorgaande geven een beeld van de boodschap en ontwerp van de posters. Het belangrijkste onderdeel op de posters is het positieve beeld van Duitsland. Op verschillende manieren wordt altijd het nationaalsocialisme en Hitler in een positief daglicht gezet. Duitsland wordt laten zien als sterk en machtig. Dit is natuurlijk allemaal gedaan om de Nederlanders (en in het speciaal de Kampenaren) te overtuigen van Duitsland als een goed land. Wat ook opvallend is, is dat op veel posters de kleur rood is terug te vinden. Dit is natuurlijk de kleur van het socialisme, maar tijdens de Tweede Wereldoorlog vooral van het nationaal-socialisme van Duitsland. De kleur werd veel geassocieerd met Nazi-Duitsland. Het was ook zo dat er veel aandacht werd besteed aan de propagandaposters. De slogans moesten kort en bondig zijn en ook mochten er alleen kleuren worden gebruikt die direct de aandacht trokken, zoals de kleur rood (Visser, 2022). Deze eisen voor propaganda zijn ook in de posters die geanalyseerd zijn terug te vinden.

In welke vormen werd anti-geallieerden en anti-Joodse propaganda toegepast?

In deze deelvraag worden andere vormen van propaganda beschreven. Al deze posters hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog in Kampen gehangen. Deze posters staan vooral in het teken van de haat naar andere ideologieën. Volgens de Duitsers was hun eigen ideologie, het nationaalsocialisme, het belangrijkste en alle andere ideeën werden verafschuwde. Hieronder gaan we ons verder verdiepen in anti-geallieerden en anti-Joodse propaganda.

Anti-bolsjewisme propaganda

Bolsjewisme is moord!

Hitler was tegen alles wat anders was dan zijn ideologie, het nazisme, dus hij was uiteraard ook tegen het bolsjewisme. Russische aanhangers van het communisme noemden zich bolsjewieken. Deze haat naar het bolsjewisme liet hij onder andere in de vorm van propaganda zien. Op veel posters, affiches en aanplakbiljetten werd de Sovjet-Unie als een duivelse macht weergegeven. In 1941 verscheen er een schokkende poster met de tekst: 'Bolsjewisme is moord!'. Op deze poster is een moeder te zien met een geschrokken gezicht. Ze kijkt vol gruwel naar de lijken van haar dochter en haar echtgenoot. Zij liggen met geboeide handen in een plas met bloed. Ook ligt er op de grond een gebroken kruisbeeld. Dit is een christelijk beeld. De crucifix is een belangrijk beeld voor de christenen en dit is kapot

gemaakt. De Nederlanders waren wél christenen en daarom was dit een knelpunt. Met deze propagandaposter wilden ze dus laten zien dat het bolsjewisme erg slecht was. Als Stalins leger zou winnen, zou Nederland dit te wachten staan.

Anti-Amerikaanse propaganda

Poster kapitalistische bevrijding

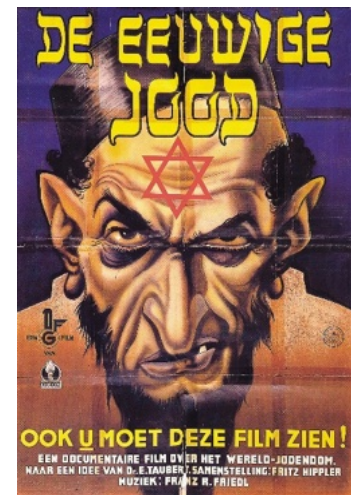
Vanwege de angst voor een geallieerde invasie, kwam er ook steeds meer anti-Amerikaanse propaganda. Op de poster is een verschrikte man te zien met een hand die naar zijn keel grijpt. Op de mouw van deze arm staat een Amerikaanse vlag. Onderaan de poster staat de tekst: 'Kapitalistische bevrijding...!'. De arm moet het kapitalisme voorstellen die de mensen bij de keel grijpt. Het kapitalisme werd als zeer schadelijk gezien voor de Nederlandse arbeider. Ze wilden dat de productiemiddelen niet in privébezit waren van bedrijven. Het moest in handen zijn van de overheid. Daarnaast werd er ook gevreesd voor de Amerikaanse cultuur. Ze zagen de Amerikaanse cultuur als 'cultuurvervuiling'. Dingen zoals jazzmuziek en moderne kunst vonden ze maar niks. Ze wilden graag de kapitalistische bevrijding tegenhouden en dit werd versterkt door deze poster.

Anti-Joodse propaganda

De Eeuwige Jood

Een voorbeeld van anti-Joodse propaganda is de poster 'de Eeuwige Jood'. Deze vorm van propaganda is een filmposter. Hierop wordt reclame gemaakt voor de film 'De Eeuwige Jood' die in oktober 1941 in première ging. De ondertitel, 'Een documentairefilm over het wereldjodendom', geeft aan dat de film over het wereldjodendom gaat, maar eigenlijk was het extreme nazipropaganda. Op de poster is een 'lelijke', joodse man te zien. De nare boodschap was dat joden niets meer dan ongedierte waren. Ze werden daarom vergeleken met ratten die uitgeroeid moesten worden. Ook is er een rode davidster op zijn hoofd te zien, wat ook verwijst naar het jodendom. Onderaan luidt de zin: 'Ook u moet deze film zien!'. Er wordt dus reclame gemaakt voor de film. Met deze antisemitische propaganda wilden ze de Duitsers voorbereiden op harde maatregelen die tegen de joden kwamen. Zo'n bioscoopfilm is daar een goed medium voor. De Joden werden in een slecht daglicht gezet. Ze werden afgebeeld met een geel gezicht met glurende ogen en een stereotypische hakenneus. Ondanks dat de Duitsers blij werden met de haat die tegen joden kwam, was er ook veel afschuw voor de film. Er waren namelijk ook mensen die weggelopen waren bij de film omdat ze klaar waren met alle Joodse 'vuiligheid'. Nauwelijks een miljoen mensen hadden de film gekeken waardoor de film werd gezien als een commerciële mislukking (René Kok, Erik Somers, 2003).

Deze Jodenhaat, ook wel antisemitisme genoemd, kwam veel voor tijdens de Tweede Wereldoorlog. Antisemitisme is de afkeer en vervolging van joden. Hierbij worden joden aangewezen als zondebok. Hoewel er bij deze term al snel wordt gedacht aan de Tweede Wereldoorlog, gebeurde dit al veel eerder. In de Middeleeuwen was er ook een antisemitisch sentiment vanuit de christelijke kerk. Zij

vonden dat joden schuldig waren aan de moord op Jezus. Doordat de kerk het vragen van rente afkeurde, waren joden vaak bankiers. Hierdoor was er een negatief stereotype van joden als woekeraars (*Antisemitisme en mensenrechten - Amnesty International, 2022b*). Antisemitisme wordt niet alleen in zo'n filmposter gebruikt, maar ook in de vorm van spraak, teksten en daden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vond het plaats in het openbare leven, de media, scholen, de werkvloer etc.

Anti-geallieerden propaganda

V-teken

Een andere poster is er een met een V-teken. Dit is het wel bekende overwinningsteken. Het was een teken van de Engelsen die ook wel bekend staat als het 'peace-teken'. Dit zijn twee opgestoken vingers. Het teken werd bekend door de Britse oorlogspremier Winston Churchill en staat voor Victory. Met dit teken wilden ze de overwinning op de gehate Duitsers laten zien. Op de poster is een tang in de vorm van dit V-teken te zien. Tussen deze tang zit een boze/angstige man vast. Dit moet Winston Churchill voorstellen. Hij was op dat moment de president van Engeland. Onderaan de poster is V1 te zien. Dit was het eerste Duitse 'V-wapen' uit de Tweede Wereldoorlog en ook het eerste onbemande vliegtuig. Het had een explosieve lading waardoor het werd gezien als een 'vliegende bom'. Vanaf 1944 werd dit wapen vooral ingezet om Londen vanaf grote afstand te bombarderen wat veel angst zaaide (Willemse, 2023). Met deze posters wilden de Duitsers een soort misbruik maken van dit V-teken. Vandaar dat de tang ook in een V-teken is afgebeeld. Dit is ironisch bedoeld, omdat het V-teken eigenlijk van de Engelsen is. Met de tang laten ze zien dat ze Churchill in een soort greep houden. Ze hebben de 'macht' over hem doordat hun V1 wapen ze zo bang maakt. De grote hand die om deze tang zit laat deze macht zien.

Hierboven zijn allemaal soorten van antipropaganda beschreven. Al deze posters zijn tegen een bepaalde soort of stroming. Ook laten ze zien dat het niet specifiek pro-Duitse propaganda was, maar vooral tegen de bolsjewieken, de Amerikanen, de Joden en de geallieerden. Door andere ideologieën in een slecht daglicht te zetten, laat je je eigen ideologie, hier het nationaalsocialisme, als beter zien.

Conclusie

De hoofdvraag was: 'In hoeverre was er sprake van Duitse propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog in Kampen?' Deze onderzoeksvraag is onderzocht aan de hand van twee belangrijke bronnen uit Het Stadsarchief Kampen. Er is gebruik gemaakt van de Duitse posters die in het archief aanwezig zijn en het boekje V = Victorie.

Er is eerst in het theoretisch kader onderzocht wat propaganda precies is en hoe Duitsland daar tijdens het leiderschap van Hitler gebruik van maakte. Er werd hierbij dus gespecificeerd op nazi-Duitsland. Hieruit is gebleken dat nazi-Duitsland veel gebruikmaakte van propaganda en hier ook veel regels voor had. Vervolgens is gekeken naar de pro-Duitse propaganda in Kampen tijdens de Duitse bezetting. Hierbij zijn een aantal posters uitgewerkt om een beeld te geven van de manier waarop Hitler Duitsland als een goed land liet zien en het nationaalsocialisme in een goed daglicht zette. Uiteraard zijn niet alle posters uitgewerkt, maar er zijn wel verschillende posters onderzocht die gezamenlijk representatief zijn voor de pro-Duitse propagandaposters. Dit geldt ook voor de overige vormen van propaganda die zijn onderzocht. In deelvraag drie is gekeken naar anti-bolsjewisme propaganda, anti-Amerikaanse propaganda, anti-Joodse propaganda en anti-geallieerden propaganda. Dit zijn de vormen van propagandaposters waarmee Duitsland 'de vijand' als slecht en gevaarlijk afbeeldde om zo Duitsland beter te laten lijken. Ook hierbij geldt dat er veel van dit soort posters aanwezig waren in het archief en dat de posters zo zijn laten zien om een goed beeld te schetsen van het geheel.

Er kan dus geconcludeerd worden dat er veel sprake was van Duitse propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog in Kampen. Dit is duidelijk aan de hand van de vele Duitse propagandaposters die aanwezig zijn in het archief. Daarnaast is ook te zien dat de posters vaak korte en duidelijke boodschappen hadden die iedereen makkelijk kon begrijpen. Dit zie je namelijk ook terugkomen op de posters die zijn geanalyseerd. Op een poster stond vaak één onderwerp centraal waar nazi-Duitsland een sterke mening over had en die mening wilden ze dan ook de mensen opdringen.

Voorbeelden hiervan zijn de Jodenhaat, de haat naar het kapitalisme en de liefde voor het eigen land en het nationaalsocialisme. Op de posters werden vaak ook symbolen gebruikt en er zat een diepere betekenis achter. In hoeverre de propagandaposters van invloed zijn geweest op de ideeën van de mensen over nazi-Duitsland en de vijanden van Duitsland is een vraag voor een volgend onderzoek, maar één ding dat zeker is, is dat Hitler er alles aan deed om de mensen door middel van de propaganda voor zich te winnen.

Bronnen

- *Antisemitisme en mensenrechten - Amnesty International*. (2022, 26 juli). Amnesty International. <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/antisemitisme-en-mensenrechten#:~:text=Antisemitisme%20is%20de%20afkeer%20en,aan%20de%20moord%20op%20Jezus>.
- Kok, R. K., & Soomers, E. S. (2003). *V = victorie*. Waanders Uitgevers.
- Historiek & Redactie. (2022, 3 februari). *Anton Mussert (1894-1946) – Leider van de NSB*. Historiek. <https://historiek.net/anton-mussert-1894-1946/526/>
- *Nationaal-Socialistische Beweging (NSB)*. (z.d.). Parlement.com. https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxue/nationaal_socialistische_beweging_nsb
- Visser, Y. (2022, 30 september). *Nazi-propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Historiek. <https://historiek.net/nationaal-socialistische-propaganda/49085/>

- Historiek. (2022, 14 oktober). *Joseph Goebbels – Minister van propaganda onder Adolf Hitler*. <https://historiek.net/joseph-goebbels-minister-propaganda/3057/>
- Van Der Geugten, T., & Raap, R. (2019). *Geschiedeniswerkplaats*. Noordhoff Uitgevers.
- Willemse, T. (2023, 5 april). *Wapens in de Tweede Wereldoorlog moesten Londenaren angst aanjagen*. Historisch Nieuwsblad. <https://www.historischnieuwsblad.nl/duitse-v-wapens-moesten-londenaren-angst-aanjagen/>
- Stadsarchief Kampen. (z.d.). *Stadsarchief Kampen - De geschiedenis is van ons allemaal. - Beeldbank (Stadsarchief Kampen)*. https://www.stadsarchiefkampen.nl/doorzoek-alles?mivast=69&mizig=216&miadt=69&milang=nl&mizk_alle=1918%201943&miview=gal
- *Verdeel en heers: propaganda in de Tweede Wereldoorlog - ONH*. (2022, 24 februari). ONH. [https://onh.nl/verhaal/verdeel-en-heers-propaganda-in-de-tweede-wereldoorlog#:~:text=In%20de%20Tweede%20Wereldoorlog%20gebruikten,\(1897-1945\)%20geleid.](https://onh.nl/verhaal/verdeel-en-heers-propaganda-in-de-tweede-wereldoorlog#:~:text=In%20de%20Tweede%20Wereldoorlog%20gebruikten,(1897-1945)%20geleid.)
- Koops, E. (2019, 17 april). *Propaganda: betekenis, kenmerken en voorbeelden*. Historiek. <https://historiek.net/propaganda-betekenis-kenmerken/80470/>
- *Propaganda en massaorganisaties - Mr. Chadd Academy*. (z.d.). <https://www.mrchadd.nl/academy/vakken/geschiedenis/propaganda-en-massaorganisaties>

- Visser, Y. (2022, 30 september). *Der Ewige Jude – Nationaalsocialistische propagandafilm*. Historiek. <https://historiek.net/der-ewige-jude-nationaalsocialistische-propagandafilm/80838/>
- *Antisemitisme en mensenrechten - Amnesty International*. (2022b, juli 26). Amnesty International. <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/antisemitisme-en-mensenrechten>
- S.A. Kampen, **K002060**, 1918-1943
- S.A. Kampen, **K002047**, Flinke jongens voor meld U bij de Waffen SS, een oorlogsaffiche uit 1944
- S.A. Kampen, **K002054**, Handen weg Europa, een oorlogsaffiche uit de periode 1940-1945
- S.A. Kampen, **K002045**, Ons Nationalisme Uw redding. Ons Socialisme uw toekomst, een oorlogsaffiche uit 1944.
- S.A. Kampen, **K002043**, Tentoonstelling, keuze uit de verzameling Schuilenburg te Meppel, een oorlogsaffiche uit 1943
- S.A. Kampen, **K002046**, V1, ja Johnny, een oorlogsaffiche uit 1944.